

Jelölési adatlap
A SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG NEMZETI JEGYZÉKÉRE
TÖRTÉNŐ FELVÉTELHEZ

FEDŐLAP

A. Az örökség-elem neve

A csárdás tánc hagyománya

B. Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy egyén(ek) megnevezése

(max. 700 karakter)

1. Hagyományőrző táncos mesterek: Népművészet Mestere díjazott táncosok, Fülöp Ferenc díjas táncosok
2. A revival mozgalom táncos egyéniségei: Népművészet Ifjú Mestere és Aranygyöngyös és Aransarkantyús címmel rendelkező táncosok
3. Hagyományőrző néptáncgyűttesek
4. Amatőr néptáncgyűttesek
5. Hivatásos táncgyűttesek
6. Táncsoporton kívüli hagyományőrzők, magánszemélyek, akik a helyi közösségi alkalmakon, mint a helyi közösség képviselői (lakodalom, szüreti és egyéb bálók) táncolják a csárdást
7. Az állami oktatás keretei között néptáncot tanuló diákcsoportok, diákközösségek
8. Néptáncpedagógusok, néptáncoktatók
9. Táncház Egyesület tagsága

C. A jelölt örökség-elem rövid szöveges leírása

A csárdás hagyományos magyar néptánc, tánckincsünk újabb rétegébe tartozó nemzeti párostáncunk. Elnevezése a „csárda” szóból ered.

Új táncstílusunk rögtönzött, individuális (egy férfi-női – egyes vidékeken nő-nő) páros tánca a 19. század első felében alakult ki. Korábbi hagyományt átértékelő stílusváltás eredményeként jelent meg paraszti tánc kultúráinkban és vált a romantika nemzeti táncává. A csárdás a 19. század második felére a spontán táncéletet felváltó szervezett multságok táncrendjében meghatározott, állandó helyet és szinte kizárólagos szerepet kapott, melyet (a verbunkkal együtt) megtartott az első világháborúig, azaz a hagyományos paraszti társadalom és egyben a táncélet utolsó szakaszának felbomlásáig.

Nemzeti párostáncunk jól körülhatárolható motívumokkal jellemezhető, ám a nyelvterületet tekintve számos változatban élő tánc típus. Minden egyes tájegység kialakította a sajátosan rá jellemző verziót, a maga elnevezésével. Sőt, az új elnevezés lefedhetett régebbi eredetű táncokat is.

A csárdás végletekig egyszerűsödött formájában máig része a hagyományos elemekből is építkező lakodalmi és egyéb multságoknak, például a ma is népszerű bálóknak gyakori, jellemző eleme úgy a jelenlegi magyar nyelvterületeken, mint a hazai szlovákok között, de valamilyen formában a szinte a teljes szlovák nyelvterületen él.

D. A jelölést beküldő neve

Hagyományok Háza

E. A jelölés dátuma

2019

Jelölés

1. Az örökség-elem azonosítása

1.a Az örökség-elem neve

A csárdás tánc hagyománya

1.b Az örökség-elem egyéb elnevezése(i)

Az elnevezéseket *Martin György: Magyar tánc típusok és táncdialektusok. Budapest, Planétás. 1995. c. könyvéből*, valamint a beérkező támogató nyilatkozatokban megadott válaszokból gyűjtöttük ki. Fontosnak tartottuk, hogy az elnevezések mellett feltüntessük azok elterjedési területét is. A lokalizáláskor ugyanazokat az, egyes esetekben településhez, máskor tájegységhez, vagy nagyobb földrajzi egységhez kötődő fogalmakat használtuk, mint a forrásaink. Tehát ezért sem törekedtünk egységesítésre, valamint azért sem, mert ez sok esetben nem is lehet (gondolunk itt a palóc népcsoport meghatározása, lokalizálása körüli polémiákra).

bagi bukós (Bag, Pest megye)
bukovinai csárdás (Hőgyész, Tolna megye)
bukós (Palóc-vidék)
csendes (Szabolcs-Szatmár)
egyező (Bag, Pest megye)
forgós (általánosan elterjedt)
friss (általánosan elterjedt)
frisses (általánosan elterjedt)
gencsi csárdás (kézhajtós) (Gencsapáti, Vas megye)
gubbantós (Uszód, Bács-Kiskun megye)
gyalogos és sergés (matyók, Borsod-Abaúj-Zemplén megye)
Ilonka néni és Jóska bácsi-féle csárdás (Szany, Győr-Moson-Sopron megye)
jártatós (lassú csárdást jelölte É-K Magyarországon, Székelyföldön)
kettős csárdás (Rábaköz, Borsod, Szatmár, Nyírség)
kujtorgó csárdás vagy sétáló csárdás (lassú) (Szany, Győr-Moson-Sopron megye)
kukorgós (Somogy megye)
lassú lejtő (Kelet-Dunántúl, Duna-mente)
lassús (általános, gyakori a Nyírségben)
libbenő (Dunántúl, Rábaköz, Győr-Moson-Sopron megye)
lippentő (Dunántúl, Győr-Moson-Sopron megye)
mártogatós (Palóc-vidék)
palotás (Vály-völgy, Gömör vm.)
rezgő - rezgő csárdás (É-K-i országrész)
rosseb csárdás (friss) (Gencsapáti, Vas megye)
röszketős (Alföld)
sebes (Mezőség, Erdély)
sétálós (Dél-Alföld)
silladri (Hőgyész, Tolna megye)
szapora (Kalotaszegi friss)
szőkös (Mezőség, Maros-Küküllő-vidék, Marosszék)

szöktető (Székelyföld)
Tunkentanz (bakonyi svábok)
ugrálás (Szilágyság)
ugrós - ugrós csárdás (Dunántúl)

1.c Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy egyén(ek) azonosítása

Az alább felsorolt közösségek nem különülnek el élesen egymástól. A hagyományőrző táncos mesterek minden esetben tagjai a településükön működő hagyományőrző néptáncgyűtteseknek. Nagyon sok kiváló ún. amatőr táncosunk van, aki tudását már a revival mozgalomban szerezte meg, aki amíg lehet, felkutatja a mestereket, hogy tanuljon tőlük, és akik többsége vezet vagy koreografál egy amatőr néptáncscsoportot. Hivatásos néptáncosaink is vannak, akik szintén igyekeznek felgyűjteni az ún. survival tudást. A táncházmozgalom összefogja mind hagyományos néptáncaink tovább éltetőit, mind az amatőr és profi táncosokat, legyenek bármely korosztály tagjai. Amatőr és profi táncosaink szakmai tudását az országos, többszintű néptánc-pedagógiai képzés biztosítja.

1. Hagományőrző táncos mesterek:

- továbbélő néptánc gyakorlóit, közöttük számos Népművészet táncos Mestere díjazottal, Fülöp Ferenc díjas táncossal.

1953-ban alapították és évente adják át a Népművészet Mestere díjat állami kitüntetésként az augusztus 20-i nemzeti ünnep alkalmából. A díjat legfeljebb 10 fő, 5 kategóriában kaphatja meg, melynek része a táncos mester kategória is. Az elismerést a saját közösségükön belül elismert, nagyhatású alkotó egyéniségek kapják, akik jelentős hagyomány-átörökítő és értékmentő tevékenységet végeznek. Az első díjazottak között volt az a Fülöp Ferenc sárközi táncos is, aki így az első államilag elismert paraszti táncos egyéniség lett, és akinek tiszteletére 1997 óta rangos elismeréssel járó szólótáncversenyt szerveznek.

2018-cal bezárólag 75 táncos egyéniség kapta meg a Népművészet Mestere díjat. A magyarországi, nem nemzetiségi díjazottak döntő többsége a helyi csárdáhagyomány ápolásáért kapta meg az elismerést. Közülük még ma is aktív, Cselik Mária (Kalocsa), Hajdú Józsefné (viseletkészítő mester is, Bogyiszló), Holecz Istvánné (énekes mester is, Rimóc), Streer Tamás (Bogyiszló), Streer Tamásné (Bogyiszló), Szabó Lajosné Czene Rozália (Nagyecsed), Tóth Sándorné (énekes mester is, Bag).

Az 1997-ben alapított Fülöp Ferenc díjat a két (esetleg három) évente, váltakozó helyszíneken (pl. Isaszeg, Solymár) megrendezett *Fülöp Ferenc szólótáncverseny* alkalmával ítélik oda 10–12 hagyományőrző táncos egyéniségnek. A megmérettetés két korcsoportban, a 18 és 30 év közöttiek, valamint a 30 év felettek körében zajlik. Mindkét kategóriában csak saját helyi csárdás és/vagy verbunk hagyomány improvizatív előadásával lehet versenyezni. A díjazottak származási hely szerinti névsora megtekinthető a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség honlapján. (<http://www.muharay.hu/index.php?menu=70>)

2. A revival mozgalom kiváló táncos egyéniségei:

- a felelevenített néptánc példás alakjai, köztük a Népművészet Ifjú Mestere díjasok és az Aranygyöngyös valamint Aranysarkantyús táncosok.

A revival mozgalom táncos egyéniségeit nem tudjuk felsorolni név szerint, nem is tartozik felterjesztésünk tárgyához, ám a róluk készült adatbázis interneten hozzáférhető:

<http://ifjumesterek.tanchaz.hu/>

http://balassitancegyuttas.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=186&Itemid=5

Az ifjúmesterek, valamint Aranygyöngyös és Aranysarkantyús táncosok mozgalmának ismertetése már csárdás táncunk megőrzésére tett jelenlegi és korábbi erőfeszítések tárgykörébe tartozik, ezért azt később, felterjesztésünk 4.a pontja alatt ismertetjük.

3. Hagyományőrző néptáncgyűttesek

A hagyományőrző együttesek Magyarországon először az 1920-as években jöttek létre. A hagyományőrzés koordinált kereteit az 1930-as években a Gyöngyösbokréta mozgalom (1931–1947, Pálfi Csaba kutatásai szerint 1944-ig bezárólag), második világháború után a Népművészeti Intézet (1949) illetve jogutódjai, az 1970–80-as években a „Röpülj páva” vetélkedők, az 1970-es évektől napjainkig a táncművészeti mozgalom biztosítja.

Ma Magyarországon százas nagyságrendben mérhető a hagyományőrző néptáncgyűttesek, ezres nagyságrendben a tagok száma, amelyet kiválóan illusztrált a Csoóri Sándor-programba beérkezett pályázatok mennyisége is. Kistélepüléseken ezek a csoportok a helyi közösségi élet egyfajta centrumai is. A közelmúltban és napjainkban is gyakran előfordul, hogy egy-egy hagyományőrző táncsoport jelentősebb helyi rendezvények alkalmával, ilyenek pl. falunap, Szent István ünnepe, testvér-község fogadása, „verbuválódik” össze, de nem lép ki a közösség határain túlra, nem vagy esetlegesen vesz részt minősítőkon, távolabbi fesztiválokon. Önmaguk és a közösségi tudás megmutatásán (reprezentáció), saját szórakozásukon túl, van egy nagyon fontos oktatási céljuk is, a hagyomány-átörökítés. Csárdás táncunk valamelyik változata minden egyes hagyományőrző csoport repertoárjában jelen van.

Ma a legnagyobb ernyőszervezet, az 1990-ben megalakult Muharay Elemér Népművészeti Szövetség (a továbbiakban: MENSZ) csaknem száz hagyományőrző, összességében kétezeröttszáz fős tagsággal bíró csoportot fog össze. A MENSZ tagjai között nemzetiségi együttesek, néprajz-, néptánc- és népzene kutatók, Muharay Elemér hajdani népi együttesének tagjai és a népi kultúra iránt érdeklődő magánszemélyek is megtalálhatóak.

4. Amatőr néptáncgyűttesek

Százas nagyságrendben mérhető azoknak a néptáncgyűtteseknek a száma, amelyek nem rendelkeznek hagyományőrző gyökerekkel, és nem is profi táncgyűttesek. Az amatőr csoportok nagy része is (akár a hagyományőrzők) ernyőszervezeten kívül működik.

1993-ban jött létre a Martin György Néptáncszövetség (a továbbiakban: MGYN), az amatőr néptáncgyűttesek országos szakmai szövetsége, a néptáncmozgalom fejlődésének biztosítása és a mozgalmon belüli együttműködés érdekében.

Az amatőr mozgalomban a gyermek és ifjúsági néptánc együttesek munkáját az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület koordinálja. Az Egyesületet több mint 25 évvel ezelőtt alapították. Célja, hogy összefogja és jól működő közösségbe is szervezze a magyarországi gyermek néptánc csoportokat, azoknak vezetőit és minden olyan pedagógust, aki a magyar gyermek néptánc előre mozdításán fáradozik. Saját szervezésű rendezvényeinek további célja a néptáncoktatás, az amatőr művészeti munka méltó szintre emelése, melynek révén egyre nagyobb rétegek ismerhetik meg a magyar népi kultúra kincseit. A területi alapon szerveződő Örökség csoportok elsősorban saját községük, kistájuk táncait tanulják meg. A budapestiek eldönthetik, mely táncdialektus táncagyományát választják, elsősorban a Galgamente, a Nyugati vagy Keleti-palóc táncokat részesítik előnyben. A vidéki városi központok is hasonlóan járnak el, például Nyíregyházán a Felső-Tiszavidék, Győrött pedig Rábaközi táncokat tanulnak.

5. Hivatásos táncgyűttesek

Hazánk három hivatásos táncgyűttese a Magyar Állami Népi Együttes (a továbbiakban: MÁNE), a Magyar Nemzeti Táncgyűttes (a továbbiakban: MNTE) és a Duna Művészegyüttes.

A Hagymányok Háza (a továbbiakban: HH) kötelékébe tartozó 1951-es alapítású MÁNE hivatása a magyar nyelvterület néptáncának és népzenejének gyűjtése, életben tartása, továbbadása színpadi formában. A MÁNE külföldön több millió, a diaszpórában és szórványban élő magyarok között pedig több százezer néző előtt lép fel. 2017/18-as évadjában is repertoáron lévő *Verbunkos* című előadásában nemzeti táncaink (verbunk, csárdás) kialakulásának majd a szájhagyományban való továbbélésének állít emléket.

A Magyar Nemzeti Táncgyűttes (korábban Honvéd Táncszínház, illetve Budapest Táncgyűttes) szintén sikeresen népszerűsíti a Kárpát-medencei néptáncok határon innen és túl, Európán belül és a tengeren túl hosszú évtizedek óta. *A csárdás! – A Kelet Tangója* című produkciójuk egy szerelmi háromszög történéseit eleveníti meg a néptánc és a népzene nyelvén. Az Észak-Amerikában és Európában is több sikeres turnét megért, mai napig játszott táncszínházi előadáson a Kárpát-medence nemzetiségeinek – cigány, lengyel, szlovák, román – virtuóz táncai is láthatóak. Ha nem is ennyire koncentráltan, de a csárdás, illetve nemzeti táncunk változatai számos más MNTE produkcióban is fontos helyet foglalnak el (pl. *Monarchia, Kiegyezés, Napszedítő*).

A Duna Művészgyűttes repertoárjában kevésbé direkt módon, de megjelenik a nemzeti párostáncunk (pl. *Puszták népe* című produkció). A 1957-ben alakult művészgyűttes mellett működő Duna Táncműhely lehetőséget nyújt az alkotói kísérletezésre, a néptánc színházi megjelenítésére. A Duna Művészgyűttes kiemelt céljának tartja, hogy a közönség széles rétegeiben felkeltse az érdeklődést a néptánc iránt, ledöntse a műfajjal kapcsolatos sztereotípiákat, s ráébressze a nézőket annak sokarcúságára és művészi kifejezőerejére.

6. Táncsoporton kívüli hagyományörzők, magánszemélyek, akik a helyi közösségi alkalmakon, mint a helyi közösség képviselői (lakodalom, szüreti és egyéb bálók) táncolják a csárdást

A csárdás spontán tovább élése a 20. század elejétől a mai napig kimutatható, de napjaink felé haladva a használt motívumok száma csökken, a 20. század végére a végletekig leegyszerűsödött kétlépéses formáját főként lakodalmakban, esetenként szüreti, falunapi multságokban, bálókban járják. Párban vagy körben korosztálytól függetlenül egyaránt táncolják. Azt is mondhatjuk, hogy a kétlépéses motívumok és (az egyébként a csárdás páros formáinak leegyszerűsödésével kialakuló) körscárdás leggyakrabban az ún. mulatós zenei kísérettel máig szerves része a magyar területek lakodalmainak, báljainak. Az egyik legnagyobb videómegosztó portálnak köszönhetően a megfelelő keresőszavak beírásával tucatjával jönnek elő a lakodalmas csárdás felvételek. Erről tanúskodnak a filmmellékletben szereplő amatőr videók, ahol (szlavóniai magyar!) kisgyermektől elkezdve az idősebb korosztályokig táncolnak a lassú vagy friss páros, esetleg körscárdást lakodalmakban. Sőt, a jelenkori lakodalmakban a táji típusok még mindig kimutathatók, miközben a táncosok tudásában egybefonódik a hagyományosan átöröklött és a polgári báli táncrend hatására megtanult (ún. parkett csárdás) motívumkincs.

7. Az állami oktatás keretei között néptáncot tanuló diákcsoportok, diákközösségek

Több ezer gyermek tanul az alapfokú művészeti iskolák (a továbbiakban: AMI) rendszerében néptáncot. Az AMI-k mellett mára több helyen, így szakgimnáziumokban (pl. Fóti Népművészeti Szakgimnázium és Gimnázium; „Budapest Táncművészeti Stúdió” Általános Iskola, Alapfokú Művészeti Iskola és Szakgimnázium stb.) is folytatódik a képzés, melynek felsőfokú szintjét néptánc szakirányon a Magyar Táncművészeti Egyetem biztosítja.

8. Néptáncpedagógusok, néptáncoktatók

Több száz képzett, regisztrált néptáncoktatónk van, akik összességében minden felnőtt generációt reprezentálnak. Köztük vannak a táncművelés elindítói és követői, valamint

az állami keretek között tanult oktatók is. Mindnyájan néprajzi táncfilmekről és maguktól a népi mesterektől szerezték/szerzik meg tudásukat, adták át/adják át mai napig. Kiemelkedő a Magyar Táncművészeti Egyetem Táncos és próbavezető képzésében meglévő csárdás tananyag, mely törekedve a táji változatosságra magában foglalja a szilágysági, a nyugati és keleti palóc, a dél-alföldi, a mezőségi és a kalotaszegi csárdás változatokat.

9. Táncház Egyesület tagsága

A Táncház Egyesület – az 1990-ben alapított Táncvárosi Kamara jogutódja – a táncházmozgalom és a hozzá kapcsolódó művészeti ágak társadalmi szervezete. Az Egyesület céljai közé tartozik rendezvények, kiadványok, gyűjtések és oktatási feladatok megvalósítása, tagjainak (hivatásos művészek, műkedvelő előadók, oktatók, néprajzosok, népzene- és néptánc kedvelők) összefogásával és más intézményekkel, szervezetekkel való együttműködéssel. A Táncház Egyesület (a továbbiakban: TE) legrepresentatívabb, a célközönséget tekintve a legnagyobb hatású rendezvénye az éves Országos Táncháztalálkozó, ahol amatőr és profi, műkedvelő és hivatásos néptáncosok, néptánccsoportok, -egyesületek, népzeneészek (tanulnak és tanítanak) találkoznak egymással, a hagyományörzőkkel és az érdeklődőkkel. Kiemelkedő súlya miatt fontos, sőt nélkülözhetetlen a TE külön említése az érintett egyének, közösségek és csoportok között. Már csak azért is, mert a TE rendezvényein részt vesznek olyan személyek is, akik nem tagjai sem ernyőszervezetnek, sem táncegyüttesnek, ám rendszeres táncház és/vagy tánc tábor látogatással éltetői a csárdás tánc hagyománynak.

„Táncház módszer, mint a szellemi kulturális örökség átörökítésének magyar modellje” az UNESCO „Jó megőrzési gyakorlatok” regiszterében szerepel 2011. november 25. óta. Az elismerés jól kifejezi a Táncház Egyesületnek a témában megfogalmazott gyakorlati és módszertani fenntartásáért valamint elterjesztéséért végzett kiemelkedő szakmai tevékenységét.

1.d Az örökség-elem földrajzi elhelyezkedése és elterjedtsége

A csárdás a 19. század folyamán elterjedt az egész Kárpát-medencében, nemcsak a magyar lakta területeken. Beépült a szlovák, morva, ruszin és román néptánc hagyományokba, sőt a hazai svábok repertoárjába is bizonyos mértékig. A második világháborúig nem volt olyan közösség, ahol ne táncolták volna valamely változatát. A 19. század végén a csárdás a legegyszerűbb motívumokkal bekerült a polgári tánciskolák táncrendjébe is. A népi és a polgári hagyomány továbbéléseként a mai napig megtalálható a klasszikus szerkezetet valamilyen formában őrző lakodalmakban és a helyi bálokon, falunapokon is.

Ha azt nézzük, hogy a csárdás hogyan él tovább a folklorizmusban művészi produkciók és adaptációk révén, akkor is legalább Kárpát-medencei lefedettséget látunk.

Örökségelemünk elterjedését ábrázoló térképen rózsaszínnel jelöltük Magyarország jelenlegi, lilával a szomszéd országok jelenlegi, pirossal a történelmi Magyar Királyság határait.

1.e Az örökség-elem a szellemi kulturális örökség mely területeit képviseli

a) szóbeli hagyományok és kifejezési formák, beleértve a nyelvet is, mint a szellemi kulturális örökség hordozóját,

b) előadóművészetek,

c) társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események,

- d) a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek és gyakorlatok,
- e) hagyományos kézművesség;

2. Az örökség-elem leírása

(max. 7000 karakter)

A 18. században terjedt el a mulatozással és tánccal egybekötött toborzás. A toborzások helyszínei sokadalmak, vásárok, csárdák kocsiszínei voltak. Az oldott keretek között zajló verbuválás közben alakult ki régi típusú férfitáncainkból a verbunk, illetve a verbunkos muzsika oldalhajtásaként a csárdászene, majd maga a csárdás tánc.

A 19. század első felére kialakult csárdás régies elemei a különtáncolás és a nyílt fogásmódok, újabbak a zárt fogások és a bonyolult, néha egészen rafinált tartásváltoztatások.

Az új tánczene tempójában (sebességében), ütemében (hangsúlyok helye az ütemen belül) és dallamának ritmikájában is különbözik a régi tánc típusaink dallamvilágától. Alapvetően gyorsabb tempójú tánczenéről van szó. Ezen belül jellemző egyfelől a 4/4-es ütemű *lassú csárdás*, (egy perc alatt) 120–160 metrumszámmal, egyenletes „lassú-dűvő” kontraktsérettel, másfelől a *friss* 180–240 metrumszámmal és mindig a gyors, nyolcadoló, ún. „esztam” kísérettel. A csárdást előadásmódja, az európai páros táncok jellemző mozzanatainak átvétele, valamint a ritmus váltakozása és variálása, illetve mindezek szintézise teszi jellegzetessé.

„A kötetlen szerkezetű csárdás két, lassú és friss részre tagolódik, régiesebb formájában három önálló tételből állhat (Szatmárban például a három tételt »csendes«, »csárdás« és »ugrós« néven tartják számon). Az egyes részeket egymástól a nevükben is jelzett tempókülönbség mellett jelentős zenei (dallamkészlet, ütem, ritmus, kíséretmód) és formai (összefogódzás, motívumkincs) sajátosságok is megkülönböztetik.” (Martin, 1995. 41.)

A *lassú csárdást* leginkább a kétlépéses motívum (két egymást követő lépés egyszerű, vagy egészen bonyolult kombinációja, amit lehet bokázóval, kopogóssal, előre- vagy hátravágóval variálva, fél- vagy teljes fordulással járni), a *friss* részt (merthogy egyik a másikat vezeti be a táncrendben) a függőlegesen lüktető hullámmozgás, valamint az ún. *lippentős* (kissé leguggoló), félfordulós vagy átvető motívum jellemzi, továbbá a nő kar alatti forgatása, emelve ugratása és „eldobása”. A csárdáshoz szervesen kapcsolódott a táncot bevezető szóló verbunk. Ez a nyugati táncdialektusban akár a lassú csárdást is helyettesíthette.

A csárdás páros tánc, tehát férfi és nő – ritkábban nő–nő – legtöbbször összekapaszkodva adja elő. Azt a részt, amikor mégis különválnak, *csalogatásnak* nevezzük, ezt főleg a férfiúi erőfitogtatás, női incselgés tölti ki. Martin György, a magyar népi tánc kultúra három fő dialektusának felismerője szerint az eddig ismert legrégebbi párostánc-jellemzés (egy dél-németországi forrás I. sz. 1000 körül) már említi a szerelmi csalogatás mozzanatát. A régi, szimbolikus növekedésvarázsló, emelő mozdulat pedig a reneszánsz idején szűrődött be stilizálva az európai páros táncokba.

A ma csárdásként ismert, közösségenként változó motívumkészlettel előadott, hagyományos magyar népi (sőt, nemzeti) párostánc elnevezése fokozatosan terjedt el a népi szóhasználatban. Általánosabb volt az egyes részek tempójára, vagy a jellemző mozgásokra utaló névadás. Így pl. a *lassú*, *csendes*, *friss*, *szapora*, *rezgő*, *sétálós*, *jártatós*, *kettős*, *kétlábú*, *forgós*, *ugrós*, *libbenős*, *bukós*, *mártogatós*, *szökös* és a két nővel járt *hármás csárdás*.

A csárdás mint egységes stílusjegyekkel rendelkező tánc jelenségének megértéséhez tudni kell, hogy minden egyes tájegység kialakította a sajátosan rá jellemző csárdás variánsát, a maga elnevezésével. A különbözőségek, azaz a csárdás-változatokat kialakító egyik ok a magyarság táji-történeti tagolódása. A magyar nyelvterület különböző részei más-más mértékben, mondhatni egymáshoz képest fáziseltolódásban fejlődtek. Az ún. peremvidékek

(Palócföld, Őrség, Székelyföld, Szlavónia magyarsága) olyan régies vonásokat is megőriztek, amelyek a központi részektől már rég eltűntek. A csárdás esetében ez például azt jelenti, hogy a nyugati területek néhány régies pontján (Sárköz, Galga vidék, nyugati palócok, Szigetköz) a táncrendben a korábban kialakult verbunk egészen az első világháborúig megőrizte tánckezdő szerepét, utána pedig nem lassú csárdás, hanem a friss következett.

A történeti korszakokként jelentkező táncdivathullámok szintén hozzájárultak a magyar táncművelésnek hol széttagolódásához, hol egységesüléséhez. Az elzártabb, a török hódoltságtól nem annyira érintett Felső-Tiszavidéken tovább éltek az archaikusabb formák, így például a csárdásban is megmaradt a lassabb, 140–160 illetve 180–200 metrumszámú tempó. Nagyon gyakran egy vidéken belül is van a táncnak lassú és gyors változata, sőt három tempóbéli fokozat is. Ebből a leglassabb verzióban a tánc közben való éneklés igen általános, ezzel magyarázható, hogy maga a tánc ilyenkor egyszerűbb, majd gyorsulás után már a tánc fontosabb virtuozitására tevődik át a hangsúly. A csárdásváltozatok kialakulásánál nem hagyhatjuk figyelmen kívül a más népekkel való kölcsönhatásokat sem.

Martin György a magyar táncművelés három nagy dialektusát határozta meg: a Nyugati vagy dunai, a Középső vagy tiszai és a Keleti vagy erdélyi táncdialektust. Ennek megfelelően a helyi, kistáji változatok, egy nagyobb perspektívából is koherens egységet alkotnak.

A dunai dialektus lent hangsúlyos csárdására általánosan jellemző, hogy a lassú rész domináns motívuma a kétlépes csárdás, gyors része a mártogatós, lippentős, illetve kopogó, sarkazó motívumok. A csalogatásban jellemző a forgatás, a mártogatást tagoló kifordulások, és a rövid ideig tartó külön táncolás.

A tiszai dialektus ezzel szemben fent hangsúlyos, nincs éles határ a lassú és a friss rész között. Éppen ezért a tánc tempója fokozatosan gyorsul. Az ország középső részének táncnyelvében a csárdás karakterét döntően meghatározza a külön táncolás és a nyílt összefogódzások uralkodó szerepe, ami nagyobb lehetőséget biztosít a férfi figurázására, a csalogatás oldottabb megfogalmazására.

Míg a dunai és a tiszai dialektusokban a csárdás az uralkodó páros tánc, addig az erdélyi magyar táncfolklórban a csárdás a korábbi hagyomány mellett, azzal szoros kölcsönhatásban él. A szabályozott lassúból és oldottabb gyorsból álló táncpárban nagy szerepe van az oldaltállásban járt „vonulós” formáknak, amelyben a középkori tánctradíciók élnek tovább. Ugyanakkor itt figyelhetjük meg a legvirtuózabb forgató és csalogató formákat, melyek a barokk kor legerőteljesebb táncdivatjának, a forgós-forgató táncoknak az emlékét őrzik.

A táncos ízlés változásaként nemcsak Magyarországon alakultak ki régi hagyományelemek felhasználásával új, népi és nemzeti stílust képviselő táncok, hanem Európa szerte. Ilyen a lengyel mazurka, a cseh polka, vagy a bécsi keringő. A csárdás tehát nemcsak egy új, népi-nemzeti forma volt, hanem a kor követelményeinek megfelelő korszerű táncstílus is.

Kialakulásában jelentős szerepet játszott a magyar parasztság változó életszemlélete, meggyorsította a folyamatot az erőteljes társadalmi mozgás, valamint a reformkor nemzeti törekvése. A csárdás a 19–20. század fordulójára a magyar népi táncéletben minden egyéb táncípust háttérbe szorítva vált egyeduralgódóvá. Ha az elmúlt 200 év híradásait, gyűjtéseit összevetjük, akkor az is kiderül, hogy a csárdás, mint minden néptánc, bőven alakult még a 20–21. században.

A verbunk és csárdás között a magyarajkú területeken vannak terminológiai átfedések. A keleti dialektuson belül elsősorban a Felső-Tiszavidék őrizte meg a leghívebben a verbunk párostáncot bevezető funkcióját. Ezen a területen a verbunknak (*Vasvári és Magyar verbunk*) páros változata napjainkig él. S e területen mosódik egybe a népi terminológiában is a verbunk és a csárdás fogalma. A Nyugat-Dunántúlon pedig a zenészek és a parasztság szóhasználatában is a verbunkot és lassú csárdást foglalta egységbe a palotás megjelölés a közelmúltban.

A csárdás esetében egy olyan változatos motívumkészlettel rendelkező táncról beszélünk, amit eredendően a táncdivat egységesülése hozott létre. A közép-európai tánc kultúrában lassabban, de végbementek a meggyorsult újkori nyugati fejlődés folyamatai. Délkelet-Európa tánc hagyománya ezzel szemben a középkori jegyeket és táncformákat szinte a mai napig megtartotta. A csárdás, kialakulásának időszakában a cigányzenészek révén lett népszerű az Osztrák-Magyar Monarchia magyar lakta területein kívül is. Így alakult ki a szlovák, ruszin és a morva „čardaš” (dvakročka, jednokročka, palotáš, friška stb.), a román „ceardaș” (ceardaș rar, ceardaș deș, ungurește stb.).

Csárdás táncunk hagyománya *továbbélését* illetően meg kell különböztetnünk a máig élő *spontán folklórtudást és -gyakorlatot* a hagyomány gyakorlásának teret és keretet adó *szervezett alkalmaktól*. Ahogy ezt már fentebb is említettük (a jelölő nyomtatvány **1.c** fejezetének általunk szerkesztett 1., 3. és 6. alpontjaiban) helyi, közösségi alkalmakon mai napig kontinuus a 19. század elejétől kezdve formálódó csárdás változó hagyománya.

Ahogy csökkent országszerte a spontán táncalkalmak és a szervezett bálók száma, számos más hagyományos néptáncsal ellentétben, a csárdás helyi és regionális változatai úgy kerültek egyre nagyobb mértékben a színpadra.

2017-ben a *Nagyecsed-i magyar és cigánytáncok* révén mai napig továbbélő komplex tánc hagyományok elokvens helyi példája került fel a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére. Nagyecsed-en egymástól tanulva a mai napig táncolják fiatalok és idősök többek között a lassú és friss, valamint a cigányos csárdást. A településen az elzártságának köszönhetően maradt meg a mai napig a jellegzetes tánc- és dalkészlet, a táncokhoz kapcsolódó szokások. Nem véletlen, hogy 2010-től két évente rendezik meg Nagyecsed-en a verbunk versenyt, ami 2018 márciusában kibővült a csárdással is. A megmérettetés lényege, hogy az országból bármely 16 év feletti táncospár előadhatja a nagyecsed-i csárdást. Az esemény szervezésében a MENSZ is aktívan részt vesz.

A csárdás hagyományának változatait a hagyományörző csoportok képviselik és a Népművészet Mestere díjjal kitüntetett táncos egyéniségek úgy a különböző fesztiválokon, mint előadóként meghívva népművészeti táborokba, vagy akár a tánc házakba, valamint az Országos Tánc Ház Találkozóra. Ebben a formában az előadók számára egyszerre érvényesül az, hogy hagyományukat saját szórakozásukra adják elő, az idő hasznos, közösségben való eltöltésének funkciója, a reprezentáció, míg a közönség a szórakozás és tanulás élményével gazdagodhat.

3. Érvelés a nemzeti jegyzékre való felvétel mellett

(max. 700 karakter)

A csárdás mint az egyik kifejezetten magyar, új stílusú népi párostánc a 19. században nemzeti táncná is vált.

Ebben a folyamatban nemcsak a reformkori nemzeti törekvések segítették, hanem az, hogy a tánc mesterek közvetítő szerepével minden társadalmi réteg általánosan ismert, és gyakorlott táncformájává vált. Tanították egyrészt tánciskolákban, másrészt a romantika időszakában, a palotással, körmagyarral együtt bekerült műtáncaink közé. Karaktertáncként a művészeti élet táncgyakorlatának is része lett, amint az opera-, operett- és balettszínpadokra felkerült.

Az egykor roppant gazdag formavilágú, lassú és gyors ütemű részekből építkező csárdás mai napig élő gyakorlata minden közösségnek az országban, noha legtöbbször a legegyszerűbb, kétlépéses vagy kör- változatát ismerik, esetleg forgással kiegészítve azt.

4. Megőrzéssel kapcsolatos intézkedések (lásd N.3-as kritérium)

4.a Jelenlegi és korábbi erőfeszítések az örökség-elem megőrzésére

(max. 3500 karakter)

A Népművészet Mestere díj kitüntetettjeinek tudása és tevékenysége 2008-ban felkerült a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére. A díjazottak nyilvántartása megtalálható a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szellemi Kulturális Örökség Igazgatósága által létrehozott és üzemeltetett nepmuveszetmestere.hu oldalon.

A *Népművészet Ifjú Mestere díjat* 1961-ben alapították, hogy így ismerjék el azokat a fiatal (15–35 éves) alkotó- és előadóművészeket, akik az egyes népművészeti ágakban kiemelkedő egyéni teljesítményt értek el.

A 1974 óta évente, majd kétévente megrendezett Békéscsabai Országos Szólótáncfesztivál a 17. életévet betöltött amatőr, illetve hivatásos, magyar állampolgárságú és határon túl élő magyar nemzetiségű táncosok fóruma. Az *Örökös Aranygyöngyös*, illetve *Aranysarkantyús táncos* címet egy táncos többször is elnyerheti, amennyiben sikerül bemutatnia az eredeti néptánc ismeretét, annak újraalkotását egyéni előadásmódban. A verseny kötelező részében rendszeresen, a szabadon választott táncok között mindig ott szerepelnek a Kárpát-medence tájegységeinek csárdásai.

A Muharay Elemér Népművészeti Szövetség szervezi kétévente a Fülöp Ferenc néptánc versenyt. A MENSZ minden tagegyüttesének van élő, saját csárdás hagyománya.

Az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület 2016-ban indította el Deszken a dél-alföldi anyagra (falura, adatközlőre bontva) épülő szólótáncfesztivált, ahol a többi versenytől eltérően nincs kötelező és szabadon választott tánc, de ahol a hagyományokhoz híven oláhost, csárdást és friss csárdást is kell táncolniuk a versengőknek gyermek, ifjúsági, felnőtt és 40+ kategóriában.

A 2012-as ún. Hungarikum törvény értelmében 2013-tól bármely település létrehozhat Helyi Értéktárat, amelybe felvehetik helyi értékeiket, így csárdás táncukat is.

<http://www.hungarikum.hu/hu/hungarikumok> weboldalon a keresőbe a *csárdás* szót beírva megkapjuk a helyi, regionális értéktárakba felvételt nyert stb. egyedi párostáncokat.

Martin György Néptáncszövetség (a továbbiakban: MGYN) szervezi a magyarországi felnőtt néptáncmozgalom legfontosabb rendezvényeit (antológiákat, fesztiválokat, minősítőket, továbbképzéseket) az ország különböző településein, így Budapesten túl Nyíregyházán, Békéscsabán, Szegeden, Kiscsöszön, Százhalombattán, Kaposváron, Sáropatakon, Debrecenben, Salgótarjánban, Tatabányán.

Az Egri Kulturális és Művészeti Központ az ÖE és a MGYN szakmai védnökségével 2018 elején már tizedik alkalommal rendezte meg Egerben az Országos Ifjúsági Szólótáncverseny döntőjét. Az 1990-es évek közepétől kétévente szervezett megmérettetésen a lányok a *Gyöngygaléros*, míg a fiúk az *Ezüstpitykés* címért szálltak versenybe két korcsoportban, a kötelező páros táncok között csárdással, cigány csárdással.

A szarvasi Gyermek Néptáncosok Országos Szólótánc Fesztiválja 1989-ben indult (Szarvas városa és az ÖE szervezésében), 2 évente kerül megrendezésre, majd 6 év kihagyás után 2018 júniusában 13. alkalommal hirdettek újra nyerteseket.

Az elmúlt 10–20 évben világosan kirajzolódó tendencia a felnőtt korban néptáncot tanulni kezdők csoportjainak megalakulása. Ők hívták létre a Kezdő Felnőtt Néptáncosok szervezetét és országos találkozóit. Szintén megemlítendő a közel 20 éve működő Országos Öregtáncos Találkozó, amely nyomán 2019-ben megalakult a Kárpát-medencei Öregtáncos Együttesek Szövetsége.

A Táncház Egyesület országszerte rendszeres tematikus tanfolyamokat tart egyes tánc típusok, így pl. a csárdás tanítására. A tanfolyamokon olyan tánc tanárok oktatnak, akik maguk is rendszeresen járnak táncházakba, idősebb adatközlőkhöz.

A másfél évszázad alatt felhalmozott-halmozódó tudományos eredményeket a táncházmozgalom is felhasználja. A táncházakban, táncháztalálkozókon csárdás táncunk átörökítésének intenzív, motívumokra bontott tanítása zajlik. A közművelődési és szórakozási igényeket is kielégítő táncház a színpaddal szemben nem produkció centrikus, folklór szálakat magába szívó revival mozgalom. A Táncház Egyesület (tanchaz.hu) és a Folkrádió (folkradio.hu) honlapjára napi frissítéssel kerülnek fel a táncházak, amelyekből heti rendszerességgel 50–60 van, de ahogy haladunk a hétvége irányába egyre több, havi bontásban már 100–110 táncház várja az érdeklődőket. A különböző tájegységi stílusokban megjelenő csárdás markáns része a táncházaknak.

Magyarország három hivatásos táncegyüttese a Magyar Állami Népi Együttes (a továbbiakban: MÁNE), a Magyar Nemzeti Táncgyüttes (a továbbiakban: MNTE) és a Duna Művészegyüttes évtizedek óta kiemelten fontosnak tartja nemzeti páros táncunk repertoáron tartását, határokon túli ismerteté tételét (lásd jelölő nyomtatvány 1.c fejezetének 5. alpontja). Hazánkban az általános iskolai néptáncoktatás az 1980-as években kezdődött, de az 1990-es évek közepén vált általánossá az alapfokú művészeti iskolák (a továbbiakban: AMI) rendszerének megerősödésével. Akkor, Foltin Jolán vezetésével írta meg egy csoport (benne Karcagi Gyuláné, Salamon Ferencné, Neuwirth Annamária) az AMI-k néptánc tananyag tartalmát. Az alapok elsajátítása után több éves rész épül a csárdás megtanítására. A gyermekek 7 éves korban ugróssal kezdenek, 8–9 éves korban térnek át csárdásra, ami 12–13 éves korig napirenden is marad, majd váltanak az erdélyi páros forgató táncok felé. Az AMI-k mellett mára több helyen, így szakköznevelőkben is folytatódik a képzés, melynek felsőfokú szintjét néptánc szakirányon a Magyar Táncművészeti Egyetem biztosítja.

Az alapfokú művészeti iskolákban tanító oktatók mögött mindig van egy amatőr néptánc csoport. A művészeti iskolákba járó, onnan kikerülő gyerekek jó része ahhoz a táncgyűtteshez fog csatlakozni, amelyik az oktatót is biztosította. Az iskolai néptáncoktatás és az amatőr táncgyűttesek gyermek és ifjúsági csoportjai szervesen egymásra épülnek.

Néptáncaink spontán hagyományozódására nemcsak generációról generációra, de generációkon belül is számtalan alkalom adódott a népeletben. A megfigyelés, a gyakorlás, a játszóba, kocsmai táncmulatságba, bálba, a polgárosodás hatására a tánciskolába járás mind a tanulás alkalmi voltak. Pesovár Ferenc (1978. 11. oldal) Györffy Istvánra hivatkozva írja, hogy egy közösség kiváló táncosait nemcsak a gyermekek kísérték figyelemmel, hanem a tudásukat gyarapítani próbáló legények, ha kellett az aratás szünetében.

A hagyományozódásnak ez a módja ma is megvan, amikor még élő táncos egyéniségeket hívnak versenyekre, táncházakba, táborokba, ahol lehetőség nyílik ellesni figurákat, motívumfűzési módokat a nagy öregektől. A táncházmozgalom elindítói, a későbbi-mai kiemelkedő koreográfusok, ma már nemcsak kiváló táncoktatók, de a néptáncoktatók százait táncra tanító mesterek hagyományt gyakorló, őrző néptáncos egyéniségektől tanulták, tökéletesítették tudásukat. A néptáncoktatók első nagy generációja az addigi néprajzi táncfilmekről és a népi mesterektől szerezte meg tudását.

A hivatásos néptáncoktatás 1971-ben a Magyar Állami Balettintézet Néptánc Tagozatán kezdődött meg. Ezzel párhuzamosan az 1970-es évek közepére országossá váló táncházmozgalom hatására iskolákban, művelődési házakban, gyermekek és felnőttek kezdték tanulni, előadni hagyományos táncaikat.

A táncházmozgalom intézményesüléseként 1981-ben Martin György közbenjárásával megalakult Néptáncosok Szakmai Házában (NSZH) az érdeklődők archív népzenei és néptánc felvételekhez jutottak, módszertani segítséget kaptak, miközben a képzett gyűjtők gyarapították az NSZH archívumát.

Az 1980-as évektől folyamatosan jelennek meg a tánctanulást segítő füzetek, kották, segédanyagok és a táncok kialakulását, jellegzetességeit ismertető kiadványok.

A 2000-es években indult el a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen és a Magyar Táncművészeti Egyetemen (Magyar Állami Balettintézet jogutódja) a BA és MA képzés néptáncpedagógusok számára.

Ma Magyarországon több száz főt is elérheti a képzett/registrált néptánc oktatók száma, akiknek a Martin-féle táncipológia szerint ismerniük kell a régi és új stílusú táncrétegünk reprezentáns típusait, és akik óvodákban, iskolában, táborokban, tanfolyamokon, táncházakban, amatőr csoportokban tanítanak magyar és magyarországi nemzetiségi néptáncot.

A néptáncoktatók többsége tánc csoportban, majd a Táncművészeti Egyetemen szerzi meg tudását. Ehhez adódik hozzá, hogy amíg lehet, élnek a hagyományos tánctanulás metódusával, azaz felkutatják és elmennek vidékre, falura a kiváló tudású táncosokhoz tanulni.

A csárdás táncolásának szervezett alkalmain többtől-többre fonódnak egybe az egyes megjelenési formák és funkciók, és egyre inkább a hagyomány *revival* életének vagyunk tanúi. A táncházakban, táborokban és a színpadon megjelenő amatőr együttesek a hagyományörzőkhöz hasonlóan a szórakozás, szórakoztatás, közművelődés lehetőségét adják az elsajátított csárdás változatok improvizatív előadásmódjával.

Egészen más aspektus jelenik meg a színpadon akkor, amikor nagylétszámú, akár amatőr, akár hivatásos néptánc csoportok egy koreografált, ún. egész estés produkciót adnak elő. Az improvizatív tánc tudásnak itt is szerepe van, de az előadásmódot már nem a hagyományos táncrend, hanem a koreográfia határozza meg. Egy tájegység csárdását hűen, szabad újraalkotással megjelenített produkciók a *revival* jelenségek körébe tartoznak, és nagymértékben hozzájárulnak a csárdás országos, társadalmi rétegeken átívelő ismertségéhez.

Amikor a reformkor vége felé a csárdás végleg bekerült a polgári táncrendbe, nemcsak nemzeti ismertsége és elismertsége születte meg, de elkezdődött a folklorizmus máig tartó folyamata is. Nemzeti párostáncunk karaktertáncként (külföldön is) számos balettprodukció alkotó eleme. Erkel operái révén a verbunkos és a friss csárdás az elit kultúra eszköztárába is bekerült, és a mai napig ott van.

A csárdás továbbélésének és társadalmi megjelenésének sokszínűségét mutatják a nagyszámú néptánc alapú kortárs irányzatú formációk. Így pl. az ExperiDance, 4 For Dance, Fricska Táncegyüttes, Urban Verbunk stb., akik rendszeresen felhasználnak hagyományos csárdásokat produkcióikhoz.

Mai kultúránk teljes spektrumát tekintve azt látjuk, hogy a csárdás beleivódott minden műfajba. A teljesség igénye nélkül: a modern táncszínházi átértelmezés egyik példája Kovács Gerzson Péter–Alexander Balanescu–TranzDanz Társulat: *A csárdás-ápolás művészete*; Pintér Béla számos színházi darabjában, pl. a *Parasztoperában* is látható; vagy műmesékben is olvasható, mint pl. *A csárdást járó csizma*.

<http://www.18pedagogia.hu/sites/default/files/node/attachments/fesus-eva-hat-meseje.pdf>)

Kálmán Imre Csárdáskirálynője révén, a csárdás fogalma, karaktere a 20. század elején megjelenő tömegkultúrába is beivódott. A világon az egyik legtöbbet játszott operettnek is köszönhető, hogy a *csárdás* a magyarnak részint szinonimája, részint identifikációs attribútuma lett. Ezt támasztja alá az egyik lakodalmi videót beküldő zenekar, a *Kórógyi Aranycsárdás Együttes* elnevezése is, akik azt írták, hogy az nevük első tagjához „a csárdást azért raktuk hozzá, mert erről Horvátországban mindenki tudja, hogy milyen zenét játszunk, a magyar zene szinonimája nálunk.” – Cserepes Zoltán, az együttes vezetőjének szóbeli közlése.

Mindent összegezve elmondhatjuk, hogy nemzeti párostáncunk kulturális alapdarab lett, mint tánc identitást ad, mint kulturális szimbólum identitást jelöl.

4.b A megőrzés tervezett lépései

(max. 7000 karakter)

A Hagyományok Háza (HH) továbbra is elkötelezetten folytatja a Kárpát-medencei magyar, illetve a szomszéd etnikumok népzenei és néptánc-hagyományainak gyűjtését, archiválását, publikálását és feldolgozását. A fenti célok sikeres megvalósítása érdekében a Hagyományok Háza továbbra is együttműködik társintézményekkel, -szervezetekkel. Azaz MTA BTK ZTI NNOA-val, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemmel, a Magyar Táncművészeti Egyetemmel, a Muharay Elemér Népművészeti Szövetséggel, a Táncház Egyesülettel, a Martin György Néptáncszövetséggel, az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesülettel, a Fonó Budai Zeneházzal.

A HH az eddigi gyakorlatnak megfelelően a jövőben is publikálja azokat a módszertani segédanyagokat, amelyek tartalmazzák a csárdás regionális változatait. Az intézmény nemcsak folytatja, de bővíti tevékenységét folklór fesztiválok, táborok, táncházak, versenyek, konferenciák, műhelymunkák, mesterkurzusok szervezésében, lebonyolításában.

A HH a fenti, Magyarországon jól bevált gyakorlatot bevezette és meghonosította a Hagyományok Háza Határon túli hálózatán keresztül Kárpátalja (Ukrajna), Erdély (Románia), Vajdaság (Szerbia) és a Felvidék (Szlovákia) területén.

2018-ban hatodik alkalommal hirdették meg a *Fölszállott a Páva* című népzenei és néptánc tehetségkutató versenyt, amelyet az MTVA, Duna Televízió Zrt. és a HH szakmai partnerei (Martin György Néptáncszövetség, Táncház Egyesület) közösen szerveznek, mentorálnak. A számos területi válogató után, a televízió által élőben sugározott négy középdöntőből minden esetben 6 (szólótáncos vagy táncos pár, néptáncsoport, énekes szólista, zenekar) versenyző jut tovább az elődöntőkbe, végül a döntőbe. A milliós nézettséget elérő adások a legnagyobb hatással teszik láthatóvá a továbbélő, valamint az újjáélesztett hagyományt, egyszerre használva a színpadot reprezentációs és szórakoztatási funkcióban, miközben a televíziós közvetítés helyi és nemzeti szinten tudatosítja népzenei és néptáncörökségünk fontosságát. 2013-ban, a *Fölszállott a Páva* vetélkedő nyomán a néptánc tanulás a felnőtteket is megérintette. 2013-ban szervezte meg profilját az egyik nagy közösségi oldalon a *KEFE*, azaz a Kezdő Felnőtt Néptáncosok szervezete, amely 2014-től évente tart országos találkozót. A közösségi oldalon a csoport neve: Kezdő Felnőtt Néptáncosok Országos Találkozója.

<https://www.facebook.com/pages/category/Festival/Kezd%C5%91-Feln%C5%91tt-N%C3%A9pt%C3%A1ncosok-Orsz%C3%A1gos-Tal%C3%A1lkoz%C3%B3ja-1521237324606896/>

A magyar néptáncok hagyományának kutatását, továbbadását illetően abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy nem eltűnőben lévő szellemi kincset kell megvédenünk, hanem egy virulens nemzeti örökséget kell éltetnünk. Az egyre nagyobb teret hódító alapfokú művészeti oktatási intézményekben való néptánc-tanítás, a növekvő számú táncházak, tánc-táborok és -versenyek, a folyamatos tánc-kurzusok és gyűjtések, a hagyományörző és amatőr együttesek virágzása, a modern média felületeinek kihasználása biztos talajt adják csárdás táncunk jövőbeli továbbélésének.

4.c A megőrzést veszélyeztető, akadályozó tényezők, a közösségi védőintézkedések korlátai

(max. 2000 karakter)

Mint minden továbblévő hagyományelemet, úgy a néptáncok továbbadását, gyakorlását is veszélyezteti a kulturális és pénzügyi globalizáció országhatárunkon innen és túl. Minden korábban, a fedőlap B pontja alatt felsorolt, illetve az 1.c pontban részletesen ismertetett csoportok, közösségek illetve jelzett néptáncos egyéniségek, a kötelességüknek tekintik úgy az élő, mint a revival hagyományok továbblévő fenntartását.

A Hagyományok Háza és korábban említett társszervezetei is egyre fontosabbnak tartják a fiatalok elérését, akár a táborok, vetélkedők (kiemelve itt az országos média által a határon túlra is közvetített *Fölszállott a páva* népzenei és néptáncos megmérettetést) szervezésével, akár pedagógusok, közművelődési szakemberek képzésével.

4.d A jelölő fél, esetenként az érintett önkormányzatok, valamint a közösségek, csoportok és egyének elkötelezettségének mértéke és megnyilvánulási formái

(max. 3500 karakter)

Jelen felterjesztés koordinátora a Hagyományok Háza, ismerve és felmérve a hagyományörzők és néptánc-hagyományunkat amatőr, hivatásos stb. csoportokban szervezeten gyakorló egyének igényeit, elismerve a néptánc, közösségteremtő és (különös tekintettel a csárdás) identitást adó erejét, 2017-ben elindította magyar nyelvterületen a néphagyományok regionális, illetve kisközösségi megerősítését. Továbbá a magyarországi gyakorlathoz hasonlóan Kárpátalja egyre több területén szerveznek táncházat. A táncművészeti alkalmak során a közösségek közelebb kerülnek a magyar népzenehez, néptáncokhoz és népi énekhez, és a kárpátaljai népi együttesek, zenekarok tevékenysége is népszerűbbé válik. Erdélyben már számos népzenei és néptáncos rendezvénynek hagyománya volt. A Hagyományok Háza Hálózat (a továbbiakban: HHH) ezeket csatornáztatta be, bővítette ki, és bővíti még a következő években, hogy területileg és az éves periódusban is nagyobb felülete legyen a hagyományátadásnak. Így került az Erdélyi Táncművészek Találkozója, a Székelyföldi Szabadtéri Évadnyitó Táncház és az Erdélyi Néptáncantológia mellé a kolozsvári Szent István-napi Néptánc-találkozó, a 36 év után felelevenített Erdélyi Táncművészeti Találkozó és különböző fesztiválokon számos folk-udvar. A HHH keretében a Vajdaságban első évben (2017) a népzenei foglalkozások, mesterkurzusok kaptak nagyobb hangsúlyt. De volt táncház a gyermekeknek tartott népzenei vetélkedőn, és első alkalommal rendezték meg Zentán a Szent Mihály-napi Táncművészeti Találkozót és Sokadalmat. A módszertani napok keretében a Hagyományok Háza már többször adott szakmai útmutatást a felvidéki hagyományápoló mozgalmaknak. A HHH révén, a hagyományörzők és a hagyományápolók összekapcsolásával jövőre már nemcsak a kézművesség, szövegfolklor, de a népzene, néptáncanyag is elérhetővé válik táborokban, fesztiválokon, mesterkurzusokon, vetélkedőkön.

A 2017-ben indult Csoóri Sándor Program a népi kultúra területén, közösségteremtő műfajokban működő – Magyarországon a hazai és nemzetiségi, határainkon túl pedig a magyar néptáncos, népzenei és népdalköri – szervezeteket, közösségeket kívánja támogatni. 2017 év végi elbírálással 2018-as felhasználási lehetőséggel a több ezer pályázóból ezeröttszáz jelentkező (köztük ernyőszervezetek, néptánc-csoportok) nyert állami támogatást.

(http://www.emet.gov.hu/hirek/csoori_sandor_program_2017) A jelentkezők és a pályázatot elnyert csoportok, közösségek nagy száma is jelzi, mekkora súlya, fontossága van magyar nyelvterületen néptánc-hagyományunk közösségi ápolásának, átadásának.

A csárdás hagyományának fenntartásában az elkötelezettséget önmagában már az is markánsan jelzi, hogy milyen sok nyilatkozat érkezett a Magyar Népművészeti Tanács (a továbbiakban: MANÉTA) felhívására. A nyilatkozatból nemcsak a csárdás táncolásának

közösségi hovatartozás élményét, szórakozást, kikapcsolódást, gyökeret és identitást adó egyéni attribútuma tűnik elő, de jól kirajzolódik az is, hogy az élet rituális területein is mekkora fontossággal bír nemzeti társastáncunk. Sőt, sokak számára életérzés. A nyilatkozatokból a szekszárdi Győri Jolánt idézve: „Életérzés. A hétköznapiok, stressz stb. elmulasztására, közösségi kapcsolatok ápolása. És egyszerűen jó és kell.” De a legfontosabb, hogy mindezt tesznek is nyilatkozóink. A kalocsai ifj. Kishegyi Simon nyilatkozatából idézve: „Az eredeti táncanyagok tisztelete, megtanulása és továbbadása a feladatunk. Hagyományörzők vagyunk, és azt gondolom egyben adatközlők is a saját tájegységünk táncaiban.”

A jelöléssel kapcsolatos adatok

5. A közösség részvétele a jelölésben és hozzájárulása a felterjesztéshez (lásd N.4-es kritérium)

5.a A közösségek, csoportok, egyének részvétele a jelölésben és hozzájárulása a felterjesztéshez

Fentebb a B. pontban részletezett személyek, illetve a csoportok és közösségek – akár közösségként, akár azok tagjaként, vezetőjeként – nyilatkozataikkal hozzájárultak jelen felterjesztésünkhöz.

5.b Szabad elhatározásból fakadó, előzetes és teljes körű tájékoztatáson alapuló beleegyezés

A Hagyományok Háza szervezésében 2017. november 27-én megtartott intézményközi megbeszélésen a HH főigazgatója és munkatársai tájékoztatták a megjelent MANÉTA (tagjai: a magyarországi országos népművészeti szövetségek, a Martin György Néptáncszövetség, az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület, a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség, a Táncház Egyesület, a Népművészeti Egyesületek Szövetsége és a Hagyományok Háza) tagszervezetek képviselőit, illetve a meghívott és megjelent etnokoreológusokat a HH azon céljáról, hogy csárdás táncunk és hagyománya felkerüljön a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére. A megbeszélésen dr. Csonka-Takács Eszter, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóságának igazgatóasszonya tájékoztatta a résztvevőket a jelölés sarkalatos elemeiről és annak metódusáról. A találkozó előtt Tomán Zsóka, a HH munkatársa minden meghívott részére elküldte a megbeszélésre szánt *A csárdás tánc hagyománya és annak továbbélése a magyar nyelvterületen* című felterjesztés-tervezetet. A tervezetet a meghívottak véleményezték, és a MANÉTÁN belüli ernyőszervezetek képviselői támogatásukról és segítségükről biztosították a Hagyományok Háza kezdeményezését.

A fentiek szellemében először is személyes konzultációk kezdődtek a HH munkatársa és a MENSZ, TE, Örökség Egyesület képviselői között. A Muharay Elemér Népművészeti Szövetség 2018 februárjában kiküldte tagszervezeteinek a tájékoztatást csárdás táncunk folyamatban lévő jelöléséről. A tájékoztatásra válaszul sok támogató nyilatkozat érkezett, amelyet a dokumentációhoz csatoltunk.

Az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület 2018. február 24-25-én megrendezett *Gyermek Néptáncantológia 2017* rendezvényén a résztvevő gyermek tánccsoportok vezetői kaptak részletes tájékoztatást a Hagyományok Háza ott jelen lévő képviselőjétől. Az esemény után szintén számos támogató nyilatkozat érkezett.

A Hagyományok Háza munkatársa a felterjesztés folyamatában számos hagyományörző egyént és csoportot, valamint néptáncokat, etnokoreológust keresett meg, akik információkkal és támogató nyilatkozatokkal segítették munkáját.

A hatékony országos nyilvánosság elérése érdekében a legfontosabb szakmai oldalakon megjelent a felterjesztés támogatását és együttműködést kérő felhívás. Úgymint:

<http://www.hagyomanyokhaza.hu/page/13333/>

<http://tanchaz.hu/index.php/hu/hirek/hirek-2018/1886-nemzeti-tancaink-felterjesztese-a-szellemi-kulturalis-orokseg-reprezentativ-jegyzekere>

<http://www.martinszovetseg.hu/felhivas-csardas-verbunk-unesco-jegyzek/>

2018. július 12-én a Magyar Rádió *Napközben* című műsorában a Hagyományok Háza szakmai igazgatója ismertette a felterjesztés célját, kérve a hallgatók támogató jelentkezését. (https://www.mediaklikk.hu/radio-lejatszokossuth/?date=2018-07-12_09-00-00&enddate=2018-07-12_11-10-00&ch=mr1)

Mindezen felhívások, személyes és média-aktivitás hatására összességében csaknem kétszáz nyilatkozat érkezett, amelyek nemcsak a jelöléshez való hozzájárulással támogatták a felterjesztést készítő munkacsoportot, de számos, a csárdás tanulásához, táncolásához kapcsolódó személyes élményt is megosztottak velük.

5.c Az örökséghez való hozzáférés szabályainak alkalmazásáról szóló nyilatkozat (lásd egyezmény 13/d/ii)

Az elem esetében nem releváns

6. Dokumentáció

6.a Csatolandó dokumentumok mennyisége

<i>Fényképek (kötelező)</i>	53 db fotó mellékelve
<i>Filmek (kötelező)</i>	1 DB, 17:23 perc
<i>Hangfelvételek (nem kötelező)</i>	NINCS
<i>Térképek (1 db kötelező)</i>	1 db csatolva
<i>Könyvek (nem kötelező)</i>	NINCS

FÉNYKÉPEK JEGYZÉKE SORRENDEN

Csárdás táncunk archív felvételeken				
Sorrend	CÍM & TARTALOM	KÉSZÍTÉS IDEJE	FOTÓS	TULAJDONOS
1.	ZTI_TF_00530--Tizsakanyár (Szatmár) Takács János és Juszku Ferencné	1956	Kápolnai Imre	ZTI
2.	ZTI_TF_01655--Kékcse (Szabolcs)	1956	Kápolnai	ZTI

	Bányai István és Bányai Istvánné		Imre	
3.	ZTI_TF_01659–Kékcse (Szabolcs) Bányai István és Bányai Istvánné	1956	Kápolnai Imre	ZTI
4.	ZTI_TF_03111–Petneháza (Szatmár) Lenkovics Illés és Matyók Ferencné	1957	Jakab Ilona	ZTI
5.	ZTI_TF_03959–Nyirmada (Szabolcs)	1956.10.	Martin György	ZTI
6.	ZTI_TF_03971–Nyirmada (Szabolcs)	1956.10.	Martin György	ZTI
7.	ZTI_TF_04251–Rimóc (Nógrád) táncos adatközlők	1956	Maác László	ZTI
8.	ZTI_TF_20858--Csárdás—Rábaköz Vitnyéd?) (Sopron)	1954	n.i.	ZTI
9.	ZTI_TF_36261--Varga_István_zkr—Szatmárökörítő (Szatmár) Bíró Lajosné és Bulyáki Gergely táncol	1968.08.	Sztanó Pál	ZTI
10.	Szanyi csárdás (Rábaköz) Muharay E. Népműv. Szöv._Tavaszköszöntő program_2012	2012	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	Muharay Elemér Népművészeti Szövetség (MENSZ)
11.	Jászsági csárdás, Jászberény_Táncszínház, Találkozó, Hagyományőrző Gála, Budapest 2014	2014	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
12.	Palóc csárdás, Rimóc_TT Hagyományőrző Gála, Budapest 2014	2014	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
13.	Csalogatós csárdás, Sióagárd_TT Hagyományőrző Gála, Budapest 2014	2014	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
14.	Csárdás 'uszodi gubbantós', Uszod_TT	2014	Földi	MENSZ

	Hagyományőrző Gála, Budapest 2014		Tamás, Göndöcs Evelin	
15.	Rábaközi csárdás, Szany_Táncszínház Hagyományőrző Gála, Budapest 2014	2014	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
16.	Cselik Mária és táncos partnere, Kalocsa v02_Művészetek Völgye Muharay udvar 2014	2014	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
17.	Nagyecsedti csárdás_Muharay_Táncszínház hagyományőrző gála Bp. 2017	2017	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
18.	Nagyecsedti táncok_nők csárdást_ffiak verbunkot járnak_Májusi tánc. Muharay pr. Százhalombatta 2016	2016	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
19.	Streer házaspár_népművészet mesterei, Bogyiszló_Muharay_Májusi tánc. Muharay pr. Százhalombatta 2016.	2016	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
20.	Szanyi csárdás_Májusi tánc. Muharay pr. Százhalombatta 2016	2016	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
21.	Holecz Istvánné népművészet énekes, táncos mestere, Művészetek Völgye, Muharay udvar, Kapolcs, 2012	2012	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
22.	Palóc csárdás, Varsány_Májusi tánc. Muharay pr. Százhalombatta 2016	2016	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
23.	Bagi csárdás, Tóth Mihályné Tóth Juliska néni és Boriska néni, FF szólótáncverseny, Solymár 2016	2016	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ

24.	Tóth Mihályné Juliska néni családjával, Kapolcs, Muharay udvar 2016	2016	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
25.	Csárdás verseny, Nagyecsed 2018	2018	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
26.	Gerence Hagymányórző Néptáncgyűttes, Veszprém_2018 május, Szentendre	2018	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
27.	Bukovinai csárdás, Hógyész, Tolna megye_2018. május, Szentendre	2018	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
28.	Az őcsényi Bogár István hagamányórző Egyesület_ Művészetek Völgye, Kapolcs 2018	2018	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
29.	Bogyiszlói Hagymányórző Egyesület_ Művészetek Völgye, Kapolcs 2018	2018	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
30.	Össztánc a Muharay Udvarban_ Művészetek Völgye, Kapolcs 2018	2018	Földi Tamás, Göndöcs Evelin	MENSZ
31.	Tóth Mihályné viseletkészítő, énekes, táncos_ Népművészet Mestere	2018. augusztus		MENSZ
32.	Táncház	2008.03.03.	Illésné Koszta Krisztina	Kalocsai Bokréta Népművészeti Egyesület
33.	Táncház2	2008.03.03.	Illésné Koszta Krisztina	Kalocsai Bokréta Népművészeti Egyesület

34.	Csárdás az Országos Nagyecsedei Verbunk és Csárdás Versenyen_2016_Murguly Lajos és Kujbus Nóra	2016	Free Dance AMI	Free Dance AMI
35.	Csárdás az Országos Nagyecsedei Verbunk és Csárdás Versenyen_2018	2018	Free Dance AMI	Free Dance AMI
36.	Csárdás és verbunk a színpadon_Országos Nagyecsedei Verbunk és Csárdás Versenyen_2018	2018	Free Dance AMI	Free Dance AMI
37.	Gyermek Néptáncantológia Szombati program_kalocsai hagyományőrök	2018	Majnik Zsolt	Majnik Zsolt
38.	Gyermek Néptáncantológia Szombati program_esti táncház	2018	Majnik Zsolt	Majnik Zsolt
39.	Gyermek Néptáncantológia Szombati program_gyerekek	2018	Majnik Zsolt	Majnik Zsolt
40.	Kincső Táncegyüttes_Gömöri csárdás az Óbudai Pikniken	2018	Majnik Zsolt	Majnik Zsolt
41.	Kincső Táncegyüttes_Szatmári táncok az Óbudai Pikniken	2018	Majnik Zsolt	Majnik Zsolt
42.	Országos Szólótáncfesztivál Döntő, Békéscsaba 2017	2017	Majnik Zsolt	Majnik Zsolt
43.	Országos Táncbáztalálkozó 2017_Táncitanítás a Küzdőtéren	2017	Majnik Zsolt	Majnik Zsolt
44.	Táncbáztalálkozó 2017_színpadi műsor	2017	Majnik Zsolt	Majnik Zsolt
45.	csardas01_ Magyar Állami Népi Együttes 1970	1970	ismeretlen	Hagyományok Háza
46.	csardas02_ Magyar Állami Népi Együttes 2010-es évek	2010-es évek	ismeretlen	Hagyományok Háza
47.	12. IMG_2760_Tiszapolgári csárdás, Szatmár_Táncol_Debreceni Hajdú Néptáncegyüttes	2017	Farkas József	Farkas József

48.	IMG_2896_Kalocsai_mars_és_csárdás (Sárköz) Táncol_Rákospalotai Szilas Néptáncgyűttes_Budapest	2017	Farkas József	Farkas József
49.	IMG_4003_Ipolymenti csárdás_(Vág_Garam_köze) Táncol_Nógrád Táncgyűttes, Salgótarján	2017	Farkas József	Farkas József
50.	IMG_4063_Nagyecsed_i_páros_verbunk_és_csárdás (Szatmár) Táncol_Bulyáki Anett és Oszlászki Patrik	2017	Farkas József	Farkas József
51.	IMG_6518_Csallóközi táncok (Csallóköz, Felvidék) Táncol_Ilsovai Selymes Péter Néptáncgyűttes, Nagyida	2017	Farkas József	Farkas József
52	IMG_7146_Győrteleki csárdás (Nyírség) Táncol_Baráti_Brencsák Barbara és Kurinszki Márk	2017	Farkas József	Farkas József
53.	IMG_7157_Győrteleki csárdás (Nyírség) Táncol_Baráti_Brencsák Barbara és Kurinszki Márk	2017	Farkas József	Farkas József

6.b Szerzői jogokról való lemondás

A fotók és a filmek szerzői jogairól való lemondó nyilatkozatok felterjesztésünk 2. és a 3. számú mellékeltében találhatóak.

6.c További források listája

(max. 1 oldal)

DÓKA Krisztina: A Magyar táncfolklór átalakulása. doktori disszertáció

<http://doktori.btk.elte.hu/lit/dokakrisztina/diss.pdf>

FELFÖLDI László–PESOVÁR Ernő szerk.: A magyar nép és nemzetiségeinek táncgyománya. Budapest, Planétás. 1997. 97–98.

GÖNYEI Sándor–LUGOSSY Emma: Magyar népi táncok. Budapest. 1947.

KAPOSI Edit: Adalékok az európai és magyar táncmesterség történetéhez. Tánc tudományi Tanulmányok 1969/70. 163–194.

MAGYAR TÁNCFOLKLORISZTIKAI SZÖVEGGYŰJTEMÉNY I–II., Karácsony Zoltán szerk., Budapest, Gondolat–EFI. 2004.

MARTIN György: A magyar nép táncai. Budapest, Corvina. 1974.

MARTIN György: Magyar tánc típusok és tánc dialektusok. Budapest, Planétás. 1995. Néptánc kislexikon. Budapest, Planétás. 1997.

PÁLFI Csaba: A gyöngyösbokréta története. Tánc tudományi Tanulmányok, Budapest, 1970.

PÁLFY GYULA–TAKÁCS ANDRÁS: A Vály-völgy hagyományos táncai és táncélete. Szlovákia Magyar Művelődési Intézet–MTA BTK ZTI, Dunaszerdahely–Budapest, 2016.

PESOVÁR Ernő: Csárdás címszó. Magyar Néprajzi Lexikon, felelős szerkesztő Ortutay Gyula, Budapest, Akadémiai 1977. I. kötet (A–E) 467–473. oldal

PESOVÁR Ernő: Táncgyományunk történeti rétegei. Szombathely, Berzsenyi Dániel Tanítóképző Főiskola. 1993.

PESOVÁR Ernő: A magyar páros táncok. Budapest, Planétás. 1997.

PESOVÁR Ernő: A magyar tánc történet évszázadai. Budapest, Hagyományok Háza. 2003.

PESOVÁR Ernő–LÁNYI Ágoston: A magyar nép táncművészete. Néptánciskola I-II. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest.

PESOVÁR Ernő: Új magyar táncstílus. In Felföldi László–Pesovár Ernő szerk.: A magyar nép és nemzetiségeinek táncgyománya. Budapest, Planétás. 1997. 181–209.

PESOVÁR Ferenc: A magyar nép táncélete. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda. 1978.

RÉTHEI PRIKKEL Marián: A magyarság táncai. Budapest, 1924.

SZENTPÁL Olga: A csárdás. 1954.

A **tánc házmozgalomról** összeszedett, bőséges publikációk található az alábbi linken:

<https://hagyomanyokhaza.hu/hu/node/1430>

Óvodai, iskolai és a táncos szakképzés számos gyakorlati anyag található meg a **Néptáncosok Szakmai Háza, Hagyományok Háza** kiadványai között.

Általános, átfogó bibliográfia a **hagyományőrzésről**:

<http://www.muharay.hu/index.php?menu=93>